

УДК 39 (=161. 2)(438)

Надія КРАВЧУК

ФОЛЬКЛОР ПІДЛЯШШЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ ПОЛЬЩІ

В статті здійснюється огляд публікацій, що стосуються фольклору Підляшшя, на сторінках сучасної україномовної періодики Польщі. З'ясовується їх основна тематика та проблематика.

Ключові слова: *Підляшшя, фольклор, дослідження, періодичні видання, актуальність.*

Огляд публікацій, які містять інформацію про фольклор Підляшшя, – справа не з легких, адже україномовне видавництво на цих теренах має не таку вже й тривалу історію. Досить згадати хоча б той факт, що до початку 80-х років ХХ століття про українців на Підляшші мало хто й згадував, а україномовні видання мали напівлегальний статус. За словами Ю. Гаврилюка, початки видавничої активності на Підляшші були пов'язані з новою хвилею українського руху в регіоні.

На сьогодні серед українських друкованих органів у Польщі важливе місце посідають тижневик «Наше слово», щорічник «Український календар» та часопис «Над Бугом і Нарвою». Для фольклористів, етнографів та народознавців ці видання вартісні насамперед тим, що містять матеріали з українських етнічних територій, які, хоч і знаходяться поза адміністративно-територіальними межами країни, та все ж є органічною її частиною. За винятком кількох пісенних збірників, що вийшли вже на межі ХХ–ХХІ ст., і до сьогодні ці газети та журнали залишаються мало не єдиними джерелом для вивчення підляського фольклору.

Тижневик «Наше слово», зокрема, попри свою громадсько-політичну спрямованість та територіальну всеохопність періодично знайомить читачів з фольклором та етнографією Підляшшя. Серед

статей на особливу увагу заслуговують ті, які містять фольклорні тексти чи інформацію про обряди та звичаї підляшуків. До таких відносимо насамперед публікації І. Ігнатюка, І. Бакуновича, Л. Лабович, І. Гапонюк.

Так, І. Ігнатюк систематично друкує на сторінках тижневика матеріали, які стосуються Підляшшя. Одна з його публікацій «Весняні звичаї та обряди на Підляшші» містить вичерпну інформацію про своєрідний звичай «перебивання посту», котрий пов'язаний з днем, у якому кінчається перша половина посту¹. Звертає увагу дослідник і на те, що весняні обрядові пісні на Підляшші мають різні номінації, серед яких – «постяні», «великодні пісні», «володарки» тощо². Окрім цього, стаття містить тексти пісень, що записані в підляських селах.

Цінна для дослідників підляського весілля вміщеною інформацією публікація І. Ігнатюка про народну співачку Марію Гапонюк. У ній він наводить зразки сиротинських пісень, які виконувалися на дівич-вечорі, якщо в молодой не було батьків³.

Час від часу друкуються на сторінках тижневика «Наше слово» і тексти пісень, записані І. Ігнатюком. В основному це календарно-та родинно-обрядові пісні, рідше трапляються балади (Балада про недоброго сина)⁴ та співанки-хроніки (Балада про вивозку)⁵.

На особливу увагу заслуговує розвідка того ж таки автора «Підляшшя і підляшуки». За словами самого дослідника, це короткий історико-етнографічний нарис, який має на меті донести до широкого загалу інформацію про багатство і самобутність духовної культури українського населення Підляшшя. На думку І. Ігнатюка, однією з особливостей підляського фольклору є величезна кількість пісень, найоригінальнішими серед яких він вважає весільні, веснянки, рекрутські пісні, пилипівчані та петрівчані⁶.

Серед календарних обрядів у «Нашому слові» особливе місце посідають купальські. Автори статей раз-по-раз акцентують увагу на тому, що, попри видовищність купальського обряду, його пісенність збереглася в пам'яті небагатьох жителів Підляшшя, навіть найстарші з них практично не пам'ятають, які пісні виконувались у цей період. І. Бакунович припускає, що таке явище може бути пов'язане

¹ Ігнатюк І. Весняні звичаї та обряди на Підляшші // Наше слово. – 2002. – 12 травня (№ 19). – С. 7.

² Там само.

³ Ігнатюк І. Народна співачка – Марія Гапонюк // Наше слово. – 1 червня (№ 1). – С. 7.

⁴ Балада про недоброго сина // Наше слово. – 2002. – 22 грудня (№ 3). – С. 5.

⁵ Балада про «вивозку» // Наше слово. – 2002. – 4 серпня (№ 31). – С. 7.

⁶ Ігнатюк І. Підляшшя і підляшуки // Наше слово. – 2002. – 3 березня (№ 9). – С. 9.

з календарною приуроченістю свята літнього сонцестояння, котре припадає якраз на дні петрівчаного посту¹.

Однаке ці пісні не користуються популярністю й на решті західної частини Полісся, а оригінальні, з явними ознаками автентики, і там майже не трапляються.

Л. Лабович у своїй публікації «Попливли купальські вінки на Підляшші» зазначає, що купальські звичаї на цій території проіснували до першої половини ХІХ ст., проте цілеспрямована й систематична боротьба церкви з цими залишками язичництва призвела до повної втрати пісенного репертуару. Єдиною місцевістю, де можна записати деякі купальські пісні, дослідниця називає частину Підляшшя на південь від Бугу². Важко сказати, чи саме церква була цьому причиною. Аналогічна ситуація й на решті Західного Полісся, де побутування цього звичаю має острівкову локалізацію. Церква ж викоринювала цей звичай з однаковою інтенсивністю на всій території.

Окрім купальських, знайшли своє відображення у «Нашому слові» й матеріали про різдвяні звичаї та обряди, а також ті, що стосуються обжинкової традиції.

Ще однією зі сторінок, яка може привернути пильну увагу дослідників-фольклористів до тижневика «Наше слово», є рубрика «З українських та українознавчих видань». Цікава вона насамперед тим, що періодично репрезентує інформацію про нові видання, які з'являються як у Польщі, так і в Україні. Рубрика містить анотації нових надходжень, до деяких із них навіть подаються коротенькі рецензії.

Попри всі вищезазначені досягнення «Нашого слова» не можна не зауважити, що публікації фольклорних матеріалів узагалі, а підляських зокрема на сторінках видання все ж таки є поодинокими та не систематичними. Незважаючи на те, що перше число газети побачило світ ще 1956 р., фольклорні тексти знайти в ній доволі важко (на кільканадцять випусків таких один-два). Дуже часто інформацію про народнопісенну творчість підляшуків доводиться «вчитувати» з чийось спогадів про дитинство чи коротеньких заміток про різноманітні заходи, приурочені до календарних свят.

Найяскравіше та найповніше представлений фольклор підляських українців у часописі «Над Бугом і Нарвою». Зініційоване

¹ Бакунович І. Купальські пісні – забутий жанр українського фольклору // Наше слово. – 2005. – 3 липня (№ 27). – С. 2.

² Лабович Л. Попливли купальські вінки на Підляшші // Наше слово. – 2007. – 29 липня (№ 30). – С. 1.

1991 року Союзом українців Підляшшя, це періодичне видання і досі залишається чи не єдиним, де можна почерпнути хоч якусь інформацію про українську народну творчість у регіоні. Часопис став своєрідною хронікою українського життя на Підляшші, саме тому і сьогодні не втрачає своєї актуальності, знаходить читача як у Польщі, так і в Україні. За словами Григорія Купріяновича, одного із перших редакторів журналу, «Над Бугом і Нарвою» відіграло помітну роль уже самим своїм існуванням, адже інтегрувало національно свідоме українське середовище Підляшшя і було еманациєю українського руху над Бугом і Нарвою; місцем, де можна було висловити свої думки, показати свою позицію чи просто описати те, що відбувається навколо¹.

Для науковців-фольклористів це періодичне видання цінне насамперед тим, що на його сторінках можна знайти не лише рецензії на праці, які виходили найближчим часом, а й живий підляський фольклор, записаний та прокоментований як авторитетними дослідниками, так і народознавцями-аматорами, які в цьому плані виконують теж доволі питому частку роботи.

Починаючи з 90-х років ХХ століття, «Над Бугом і Нарвою» знайомить нас із календарно-обрядовим фольклором українців Підляшшя. Так, стаття Є. Рижик «Підляські рогульки» відкриває для читачів цей «найцікавіший реліктовий весняний жанр» (за словами дослідниці), який мав свою специфіку виконання та часові рамки – рогульки співали протягом тижня від Великодня до Провод, веснянки ж виконувались значно пізніше, тоді, коли в природі наступає апогей розвою і цвітіння². Прокоментувавши тексти рогульок із сіл Орішково та Добривода, Є. Рижик зазначає, що це не єдині населені пункти, які зберегли українську говірку та традиційні обряди з багатою пісенністю.

Згадує про цей різновид весняних календарно-обрядових пісень і А. Петрович, також відводячи йому особливе місце серед підляських веснянок³.

Л. Филімонюк знайомить читачів «Над Бугом і Нарвою» з обрядом, пов'язаним із дохристиянським звичаєм зустрічі весни та випіканням на Благовіщення «буслових лап». Дослідниця

¹ Бакунович І. Від «цензури» по устаткованість. Запис дискусії з нагоди 15-річчя «Над Бугом і Нарвою» // Над Бугом і Нарвою. – 2006. – № 4. – С. 19.

² Рижик Є. Підляські рогульки // Над Бугом і Нарвою. – 1993. – № 1. – С. 20.

³ Петрович А. Веснянки в Черемсі // Над Бугом і Нарвою. – 1997. – № 3–4. – С. 5.

зазначає, що такий існував на території всього регіону, відомий він і у польській традиції¹. Окрім опису дійств на Благівіщення, стаття містить ще й анекдотичні приспівки про бусла, які займали окреме місце в підляському фольклорі.

Про свято Юрія та обрядодії з юрїївським короваєм на Підляшші розповідає польськомовна стаття Ю. Чернявської-Гапонюк «Святий Юрій ходить, хліб-жито родить»².

Якщо весняний пісенний цикл на Підляшші привертає увагу дослідників наявністю в ньому рогульок, що, до речі, є досить типовим явищем для західнополіського фольклору, то зимова календарна звичаєвість цікава насамперед обрядом, який на підляських теренах називають «гоготанням». За останні кілька років часопис «Над Бугом і Нарвою» опублікував чимало матеріалів та розвідок, які стосуються Гоготухи (таку назву на Підляшші має Старий новий рік) та гоготання (або ж щедрування). Серед них на особливу увагу заслуговують статті «Ой, коляда, колядниця» І. Ігнатюка, «На нове літо роди, Боже...» Л. Филімонюк, «Ohotuha» Х. Костевич. Торкається генеалогії цього обряду у розвідці «Обрядова інструментальна музика різдвяного періоду на Білосточчині» і відомий музиколог та етнограф І. Мацієвський. Він, зокрема, зауважує, що терміну «щедрівка» не вживали зовсім – і пісні, і групу щедрувальників, і обряд-забаву, і саме свято називали одним словом Гоготуха (Готуха, Голготуха)³.

Описуючи традицію гоготання, Л. Филімонюк звертає увагу на той факт, що на Підляшші гоготати (чи щедрувати) дозволялося лише дівчатам, за це вони отримували у господарів печену кишку⁴. Дослідниця також подає тексти пісень, які виконувались у цей вечір.

Що ж до самої номінації «гоготуха», то, попри те, що вона досить часто фігурує в часописі «Над Бугом і Нарвою», інформатори зазначають, що більшість молодих людей регіону про цей звичай прощання зі старим роком або зовсім не знають, або ж тільки чули від старших.

М. Федоришин у статті «Коляда» зауважує, що на Підляшші побутували обряди водіння Кози та Маланки⁵. Ці ж дійства розглядає в

¹ Филімонюк Л. Повернення «буслової лапи» // Над Бугом і Нарвою. – 2007. – № 1. – С. 24.

² Cherniawska-Haponiuk J. «Swjatyj Jurij po polu chodyt, hlieb-zyto rodut...» // Над Бугом і Нарвою. – 2004. – № 3. – С. 33.

³ Мацієвський І. Обрядова інструментальна музика різдвяного періоду на Білосточчині // Над Бугом і Нарвою. – 2000. – № 6. – С. 27.

⁴ Филімонюк Л. «На нове літо роди, Боже...» // Над Бугом і Нарвою. – 2001. – № 5–6. – С. 4.

⁵ Федоришин М. Коляда // Над Бугом і Нарвою. – 1999. – № 5–6. – С. 23.

своїй публікації «Prawoslawny Sylwester? – Nie, Malanka» і Ю. Гаврилюк¹. На сторінках видання нерідко можна натрапити й на тексти колядок та щедривок, поруч з якими подається нотний супровід.

Серед обрядодій літнього циклу в часописі найкраще представлений обжинковий звичай. Жнивні пісні з Південного Підляшшя репрезентує стаття І. Ігнатюка «Сіножаття, жнива та обжинки на Підляшші»². В. Борисенко та Н. Стишова у розвідці «Ганна – вже осіння панна» інформують про традиційні осінні свята українців Підляшшя, подаючи також записи жнивних пісень³. Пісенний фольклор, приурочений до цього ж обряду, став предметом зацікавлення і Є. Рижик. У статті «Косари косят, а вітрець повиває» дослідниця наводить тексти пісень, записані у селі Добривода, а також розповідає про звичай завивання «перепелиці» (недожатого колосся на ниві)⁴.

Весільне дійство з його строкатою обрядовістю та багатою пісенністю теж не залишилося поза увагою фольклористів, народознавців та етнографів, які друкують свої розвідки у журналі «Над Бугом і Нарвою». Однією з найважливіших в цьому плані є публікація І. Ігнатюка «Надбужанське весілля», надрукована в кількох номерах журналу, починаючи з останнього випуску 1998 року⁵. Обряди, звичаї та пісні, подані в ній, були записані дослідником у 1970-1984 рр. Багатий текстувальний матеріал становить особливу цінність для вивчення підляського весільного обряду, адже репрезентує кожен із його циклів.

У декількох номерах журналу «Над Бугом і Нарвою» розміщена стаття Л. Филімонюк «Весілля підляських українців». Фольклорні записи обрядодій, представлені в ній, є досить цікавими, адже на Підляшші вони мають свою специфіку або ж окреслюються номінацією, властивою лише для цього регіону⁶.

Варто зазначити, що згадана вище розвідка, темою якої – весільна звичаєвість, не єдина серед публікацій Л. Филімонюк у виданні «Над Бугом і Нарвою». Так, окремою статтею вийшла розповідь про весільний коровай у с. Черемсі, в котрій дослідниця подає записи обрядових пісень із цього населеного пункту⁷. У своїй польськомовній

¹ Nawryluk J. «Prawoslawnyj Sylwester?» – Nie, «Malanka» // Над Бугом і Нарвою. – 2001. – № 5–6. – С. 5, 8.

² Ігнатюк І. Сіножаття, жнива та обжинки на Підляшші // Над Бугом і Нарвою. – 2001. – № 4. – С. 34–36; 2001. – № 5–6. – С. 48–50.

³ Борисенко В., Стишова Г. «Ганна – вже осіння панна». Традиційні осінні свята українців Підляшшя // Над Бугом і Нарвою. – 2003. – № 5. – С. 40.

⁴ Рижик Є. Косари косят, а вітрець повиває // Над Бугом і Нарвою. – 1998. – № 2. – С. 13.

⁵ Ігнатюк І. Надбужанське весілля // Над Бугом і Нарвою. – 1998. – № 6. – С. 36–38.

⁶ Филімонюк Л. Весілля підляських українців // Над Бугом і Нарвою. – 2007. – № 2. – С. 36–38.

⁷ Филімонюк Л. Весільний коровай у Черемусі-селі // Над Бугом і Нарвою. – 2003. – № 6. – С. 13–15.

публікації «Jak to kiedys spiewano na weselach» Л. Филимонюк торкається питання еволюції весільного обряду на підляських теренах. За її спостереженнями, зміни у весільній звичаєвості Підляшшя розпочалися ще в XIX ст., у XX ст. він став уже швидше додатком до церковного шлюбу, втративши своє правове та магічне значення¹. Серед чинників, які вплинули на еволюцію весільної обрядовості регіону, дослідниця називає насамперед низьку національну свідомість підляшуків, переконання у меншовартості своєї культури, а також політику польської влади щодо країномовного населення².

Описи родинних обрядів займають особливе місце на сторінках «Над Бугом і Нарвою». Окрім весільних звичаїв, у часописі є й інші публікації, що стосуються цього фольклорного пласту. Серед таких – стаття І. Ігнатюка «Звичаї та обряди при народженні дитини на Південному Підляшші». Вона містить інформацію про народні вірування, пов'язані з народженням дитини, а також записи колискових та пісень, які співали на «одвідках»³.

Необрядовий фольклор Підляшшя представлений у часописі не так повно. Серед публікацій, темою яких він виступає – статті Є. Рижик «Записалі милого в солдати» та І. Ігнатюка «Історичні і політичні пісні, записані на Південному Підляшші». Остання, зокрема, містить 13 пісень, в яких відображені різні історичні періоди, починаючи від доби зруйнування Січі і закінчуючи темою робітничо-селянської єдності⁴. Є. Рижик у вищезгаданій статті подає записи п'яти пісень, серед яких – чотири рекрутських і одна чумацька, яка, проте, на Підляшші виконується теж як рекрутська. Дослідниця зазначає, що записані нею тексти дуже подібні до пісень, які звучать на Поліссі⁵.

Крім публікацій фольклорних записів та їх наукових коментарів видання «Над Бугом і Нарвою» вмщує інформацію про щорічні фольклорні фестивалі та конкурси, які проходять у містах та селах Підляшшя. Серед найпопулярніших – «Підляська осінь» – фестиваль української культури, який ось уже 16 років поспіль проходить на Підляшші, а також інші – «На Івана, на Купала», «Польсько-

¹ Filimoiuk L. Jak to kiedys spiewano na weselach// Над Бугом і Нарвою. – 2007. – № 1. – С. 5.

² Там само.

³ Ігнатюк І. Звичаї та обряди при народженні дитини на Підляшші// Над Бугом і Нарвою. – 2000. – № 6. – С. 29.

⁴ Ігнатюк І. Історичні і політичні пісні, записані на Південному Підляшші// Над Бугом і Нарвою. – 2008. – № 1. – С. 25.

⁵ Там само. – С. 29.

українські музичні зустрічі», «З підляської криниці», «Перегляд весільних та ліричних пісень» тощо.

Основу пісенних колективів становлять, в основному, уродженці 30–50-х років, проте значну частину того, що виконують, перейняли від старших. Серед їхнього репертуару особливе місце займають весільні, веснянки, рогульки, жнивні пісні, адже саме обрядовий фольклор переконливо засвідчує своє українське походження.

Такі імпрези мають на меті донести до підляшуків українськість їхнього фольклору і таким чином хоч якось віддалити їх від синдрому «тутейшості» та наблизити до національної самоідентифікації. Ще однією з причин, чому таке вагоме місце відводиться самим фольклорним фестивалям та їх популяризації на сторінках «Над Бугом і Нарвою» є й те, що українські пісні з Підляшшя дуже часто друкуються у білоруських виданнях і, зазнаючи мовної обробки, подаються там як білоруські. Присутні вони й у репертуарі білоруських фольклорних колективів, які, за словами Ю. Гаврилюка, своєю сценічною діяльністю творять своєрідний мікрофольклор.

Окремою проблемою, висвітлення якої теж має місце на сторінках «Над Бугом і Нарвою», є публікація фольклорних записів українських обрядових пісень з Північного Підляшшя у щорічнику «Беларускі каляндар» та тижневику «Ніва». Такі непоодинокі випадки маркування українського фольклору підляшуків як білоруського, а самих жителів регіону як білорусів спонукають до роздумів про написання ще однієї статті, назвою якої могла стати така – «Український фольклор Підляшшя на сторінках білоруських видань». Адже, виходить, що нехтувати такими джерелами, досліджуючи дану територію, попри клопітку працю, теж не доводиться.

Надія КРАВЧУК

ФОЛЬКЛОР ПОДЛЯШЬЯ В УКРАИНСКИХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ ПОЛЬШИ

В статье исследуется состояние изучения фольклора Подляшья на страницах украиноязычных современных изданий Польши. Анализируются основные вопросы и проблематика исследований.

Ключевые слова: *Подляшье, фольклор, исследование, периодические издания, актуальность.*

Nadiya KRAWCHUK

FOLKLORE OF PYDLYASSHA IN UKRAINIAN
PERIODICALS OF POLAND

This article is performed the inspection of publications, which are concerning folklore of Pydlyassha on pages of modern Ukrainian language periodicals of Poland. Their main subjects and problems are clearing there.

Key words: *Pydlyassha, folklore, investigation, periodical publication, actuality.*

«Беседа» з паном Юрієм Куцином – власником карпатського скансену

«Історична» хатка пана Юра (у хатині в півтора сажня 1775 р. проживала сім'я з 4-ма дітьми)

Хата для Бровка (собачі буди на берегах карпатських річок надійно захищаються від повеней розташуванням на сваях)